

יהדות

מחשבה ומוסר

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	—	נושאים בהשקפת היהדות	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	ספרים ומאמרים	—	(8×10)	—	80 נקודות
						סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון — נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענה על שאלה 1.

ענה על ארבעה מן הסעיפים א-ה (לכל סעיף — 3 נקודות).

ענה על סעיף ו (חובה) על כל חלקיו — 8 נקודות; סה"כ לכל השאלה — 20 נקודות.

1. "הכול בידי שמיים"

(שמונה פרקים לרמב"ם, מסילת ישרים, מכתב מאלהו — קונטרס הבחירה, שפתי חיים)

א. "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".

על פי הרמב"ם, הסבר מה הם הדברים ש"בידי שמיים", ומה הם הדברים שבידי האדם. (3 נקודות)

ב. על פי הרמב"ם, הפירוש לביטוי "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" מבוסס על כמה הוכחות הגיוניות.

כתוב שתיים מהן. (3 נקודות)

ג. (1) על פי הרמח"ל, הסבר את ההבדל בין היראה הראויה ובין היראה השוטה.

(2) בנוגע לשיטתו בעניין היראה הראויה והיראה השוטה, רמח"ל מצטט את מאמר חז"ל "הכול בידי שמיים

חוץ מצינים (ו) פחים".

על פי הרמח"ל, מהו ההסבר למאמר חז"ל זה?

(3 נקודות)

ד. הרב דסלר מפרש את מאמר חז"ל "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" על פי שיטתו בנוגע לנקודת הבחירה.

הסבר את פירושו למאמר חז"ל זה. (3 נקודות)

ה. על פי הרב פרידלנדר, הבריאה שבידי ה' נמשלה לגרזן שביד האדם.

הסבר את הביטוי "הכול בידי שמיים" על פי משל זה. (3 נקודות)

(שים לב: סעיף ו בעמוד הבא הוא חובה.)

ענה על סעיף ו (חובה).

ו. קרא את הקטע מדברי הרב וולבה, וענה על כל התת-סעיפים שאחריו.

"בכל דבר בעולם יש חומר ויש צורה; חתיכת עץ היא חומר, ואם הנגר עושה ממנה כיסא היא מקבלת צורה. גם באדם יש חומר וצורה; הגוף הוא חומר, והנפש היא צורה. אולם באדם הצורה היא רק בכוח, והאדם צריך להוציא אותה אל הפועל ואז יהיה "בעל צורה". מהי הצורה בפועל של האדם? על זה יעמיד אותנו רש"י קצר: על המימרא של רבי חנינא "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" (מגילה, כ"ה, ע"א) הוא [רש"י] כותב "חוץ מיראת שמיים – אותה מסורה בידי אדם שיהא הוא עצמו מכין ליבו לכך, אף על גב שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו דכתיב 'הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי ישראל'". הרי לבבנו הוא חומר ביד היוצר הקב"ה, והוא יתברך בעצמו היה יכול להכין ליבנו לקבל את הצורה [...]. הזאת, הרי הצורה היא – יראה! אנו מבינים מעתה כי "אדם של צורה" הוא אדם שיש בו יראה, שעל ידי היראה הוא נהיה "בעל קומה שדבריו נשמעים". ביראתו הוא נהיה מורם מעם.

דוגמה לזה משמש הרמב"ן, אשר בהקדמתו לפירוש התורה כתב בצורת שיר "והאחד אשר ממנו לבדו אירא יצילני מיום עברה". בוויכוח הרמב"ן [...] עם נזיר משומד אשר מלך ספרד כפה עליו [על הרמב"ן] אנו רואים כי לא הייתה זאת מימרא בעלמא אלא כך הוא חי. בוויכוח [...] הוא התנה שייתנו לו רשות לדבר כרצונו בלי הגבלות. בזה עצמו הייתה סכנה בימים ההם, כי הרי הוא סתר [את] אמונת הנוצרים עד היסוד. אבל הוא ז"ל אמר דבריו ללא חת, לא פחד מהמלך וראשי הכמורה שהיו כולם נוכחים, כמבואר בספר הוויכוח שלו. הן אדם שיש בו יראה מה' לבדו והמפקיעה ממנו כל מורא בשר ודם – הוא "בעל קומה אשר דבריו נשמעים". [...] ונשאר לנו להבין למה מי שיש בו יראה דבריו נשמעים.

[...] כי החומר בעצמו מבקש צורה, וכשבא "אדם שיש לו צורה" שהוא בעל קומה – באמת הכול רצים ורוצים לקבל צורה ממנו. ונתבאר כאן, כי צורה זו היא היראה [...] יראה כזאת שנהיה בעלי קומה על ידה, ובבירור [...] שכולם מרגישים בזה ומשתוקקים לקבל צורת חיים מאיתו, זהו כוחה של יראה אמיתית!" (הרב וולבה, **עלי שור**, חלק ב, עמודים תפ"א-תפ"ב)

(1) "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".

האומנם יראת שמיים אינה יכולה להיות בידי שמיים? צטט מן הקטע משפט התומך בתשובתך. (3 נקודות)

(2) בוויכוח עם הנזיר פעל הרמב"ן מתוך יראת ה'.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי יראת ה' של הרמב"ן בוויכוח זה. (2 נקודות)

(3) מהי ההשפעה של אדם הירא את ה' על סביבתו, ומדוע הוא מצליח להשפיע עליה כל כך? (3 נקודות)

פרק שני — ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענה על עשר מן השאלות 2-13.

בשאלות שבחרת, ענה על כל הסעיפים (לכל שאלה — 8 נקודות).

2. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

- א. "נמצא שכל העם שמעו אותו מקרא ארבע פעמים".
ממי שמע העם את המקרא בכל אחת מן הפעמים? (2 נקודות)
- ב. לשם מה הקהיל משה רבנו את העם בחודש שבט לפני מותו? (2 נקודות)
- ג. על דרך מסירת התורה מדור לדור כתב הרמב"ם "וכל דור היה עושה דברי קודמיו ליסוד...".
הסבר אילו דברים מדברי הדור הקודם נעשו ליסוד בעבור הדור שאחריו, וכתוב למה שימשו דברים אלו יסוד.
(4 נקודות)

3. רמב"ם, שמונה פרקים, פרק שישי

- א. בתחילת דבריו הביא הרמב"ם דעה זו: "החסיד יותר נעלה ומושלם מן הכובש את יצרו".
(1) על פי דעה זו, הסבר מדוע החסיד נעלה יותר מן הכובש את יצרו.
(2) הסבר כיצד מאמר חז"ל "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו" סותר לכאורה דעה זו.
(4 נקודות)
- ב. (1) הסבר מה הן "מצוות שמעיות" ומה הן "מצוות שכליות".
(2) הסבר כיצד הרמב"ם מיישב את הסתירה המוזכרת בתת-סעיף א(2).
(4 נקודות)

4. רמב"ם, י"ג עיקרים, העיקר האחד-עשר

- א. מהו "הגמול הגדול" של אדם המקיים את מצוות התורה, ומהו "עונשו החמור" של אדם שעובר עליהן?
(2 נקודות)
- ב. מה מוכיח הרמב"ם מתשובתו של ה' למשה רבנו "מי אשר חטא לי וכו' "? (3 נקודות)
- ג. על פי חז"ל, אין שכר על המצוות בעולם הזה, אולם בתורה מובטח לשומרי מצוות שובע, שלום וריבוי כסף וזהב.
על פי הרמב"ם, מהו התירוץ לסתירה זו? (3 נקודות)

5. רמב"ם, הלכות יסודי התורה

- א. מה הם שני המצבים שבהם מצווה להיהרג ולא לעבור אפילו על מצווה מכל מצוות התורה? (4 נקודות)
- ב. "ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם".
הבא דוגמה אחת ל"דברים אחרים" (שאינם עבירות), והסבר מדוע הם בכלל חילול השם. (2 נקודות)
- ג. אדם שהיה עליו להיהרג ולא לעבור (כגון בשלוש העבירות החמורות), אך עבר ולא נהרג — מה דינו?
(2 נקודות)

6. רמב"ם, הלכות תשובה

- א. הרמב"ם מבחין בין "נשמה" ל"נפש" בדבריו בנוגע לשכר הצדיקים בעולם הבא.
על פי הרמב"ם, מהי "נפש"? (3 נקודות)
- ב. מהו ההסבר של הרמב"ם למילה "הבא" שבמושג "עולם הבא", ומהו ההסבר למילה זו שהרמב"ם שולל?
(3 נקודות)
- ג. על ההנאה בעולם הבא כתב הרמב"ם שהיא "גדולה עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון".
הסבר מדוע אין לה ערך ודמיון. (2 נקודות)

7. רמב"ן, פירוש התורה, הקדמה

- א. על פי הרמב"ן, בחומשים שמות, ויקרא ובמדבר כתב משה רבנו על עצמו "כשלישי המדבר".
כתוב מהו "כשלישי המדבר", והסבר מדוע כתב כך. (3 נקודות)
- ב. את חומש דברים כתב משה רבנו "כמדבר בעד עצמו". מהו ההסבר לשינוי זה? (3 נקודות)
- ג. הרמב"ן מדגיש: "אמת וברור הוא שכל התורה, מתחילת ספר בראשית ועד 'לעיני כל ישראל', הגיע מפיו של הקב"ה לאוזנו של משה".
הסבר מהי הטעות שהרמב"ן מבקש למנוע בדבריו אלה. (2 נקודות)

8. ספר החינוך, מצוות ברכת המזון

- א. מהו הטעם לפתוח ברכה במילים "ברוך אתה ה'", והרי כל הברכות שלו? (2 נקודות)
- ב. (1) כתוב דוגמה ל"ברכה פותחת וחותרת".
(2) ציין עוד שני סוגים של נוסחי ברכה, והדגם כל אחד מהם.
(3 נקודות)
- ג. על פי ספר החינוך, הסבר מדוע ניסחו חז"ל כל אחד משלושת הסוגים של הברכות. (3 נקודות)

9. דרשות הר"ן

- א. "אַרְפָּא מְשׁוּבָּתָם אוֹהֵבִים נְדָבָה" (הושע, י"ד, ה').
על פי הר"ן, הסבר מדוע קבלת התשובה על ידי ה' היא נדבה. (3 נקודות)
- ב. הסבר מדוע "נדבה" זו היא מכשול לרשעים. (2 נקודות)
- ג. "לא יוסיף עוד שְׂאֵר יִשְׂרָאֵל... לְהִשָּׁעַן עַל מִכְהוֹ" (ישעיה, י', כ').
על פי הר"ן, מהו החיסרון שראה הנביא בישראל, וכיצד היו ישראל צריכים לנהוג? (3 נקודות)

10. מהר"ל, דרך חיים, אבות ה', ד'

א. "עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים..."

הסבר את המילים "נעשו לאבותינו" על פי המהר"ל ועל פי הרמב"ם (המובא בדברי המהר"ל). (4 נקודות)

ב. מדוע עשה ה' עוד עשרה ניסים על הים מלבד עשרת הניסים שעשה במצרים? כתוב שני פירושים. (4 נקודות)

11. הרב וסרמן, מאמר על האמונה

א. על פי הרב וסרמן, מדוע אפשר לצוות על "תינוק בן י"ג שנים ותינוקת בת י"ב שנים" להאמין בה? (2 נקודות)

ב. כיצד ייתכן שישנם חכמים גדולים שלא הגיעו לאמונה של בן י"ג שנים? (3 נקודות)

ג. על פי הרב וסרמן, מהי התשובה על טענתו של בן נח "מניין היה לי לידע שאני מצווה בשבע מצוות?"

(3 נקודות)

12. חזון איש, אמונה וביטחון

א. בציטוט שלפניך החזון איש מביא דעה רווחת בעניין הביטחון ושולל אותה.

"בכל מקרה שפוגש האדם והעמידתו לקראת עתיד בלתי מוכרע ושני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא שנייה –

כי בטח יהיה טוב [...] ואין הוראה זו בביטחון נכונה".

(1) על פי החזון איש, מדוע "אין הוראה זו בביטחון נכונה"?

(2) על פי החזון איש, מהו הביטחון האמיתי?

(4 נקודות)

ב. מהו הקשר בין מידת הביטחון למידת האמונה? (2 נקודות)

ג. אילו פעולות נוקט "מחוסר הביטחון" כדי להינצל מצרות, ואילו פעולות נוקט בעל הביטחון? (2 נקודות)

13. הרב פרידלנדר, שפתי חיים

א. על פי המהר"ל (המובא ב"שפתי חיים"), הסבר את המושג "צניעות". (3 נקודות)

ב. "והצנע לכת [...] – זו הוצאת המת והכנסת כלה לחופה" (סוכה, מט, ע"ב).

מדוע בחרו חז"ל דווקא בדוגמאות אלו כדי להדגים את מושג הצניעות? (2 נקודות)

ג. "שוב פעם גזר רבי שלא יִשְׁנו לתלמידים בשוק" (מועד קטן, טז, ע"א).

על פי המהר"ל (המובא ב"שפתי חיים"), מדוע לימוד תורה צריך להיעשות בצניעות? (3 נקודות)

בהצלחה!